

УДК: 343.25:341.645

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.71>

ПОЗБАВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НАГОРОДИ УКРАЇНИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Попович О.В.,*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини**Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ORCID: 0000-0002-6778-4714

Томаш Л.В.,*кандидат юридичних наук,
директор Буковинської державної
сільськогосподарської дослідної станції
Інституту сільського господарства**Карпатського регіону НААН*

ORCID: 0000-0003-4649-2672

Попович О.В., Томаш Л.В. Позбавлення державної нагороди України за кримінальним законодавством України: особливості, проблеми та зарубіжний досвід.

Стаття присвячена аналізу позбавлення державної нагороди України як спеціального виду кримінального покарання. Наголошено, що запровадження даного покарання обумовлено сучасними правовими, соціальними та морально-етичними чинниками. Висвітлено зміст та правову природу позбавлення державної нагороди як додаткового факультативного покарання, що призначається безстроково. Визначено, що позбавлення державної нагороди спричиняє втрату всіх пов'язаних з нею прав і привілеїв. Проаналізовано підстави та умови призначення позбавлення державної нагороди судом. Встановлено, що даний захід державного примусу може призначатися судом лише за умови, що засуджений має державну нагороду та вчинив тяжкий чи особливо тяжкий злочин, кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, або кримінальне правопорушення, передбачене статтями 258-258-5, 260, 261 КК України. Обґрунтовано, що позбавлення державної нагороди має дуалістичну правову природу. З однієї сторони, такий засіб кримінально-правового впливу розглядається як кримінальне покарання, а з іншої, являє собою засіб політично-правового впливу. Виявлено низку проблем реалізації цього покарання. Зокрема, відсутність позбавлення нагороди у санкціях статей Особливої частини КК України надає йому винятковий характер та ускладнює призначення, що спричиняє невизначеність і суб'єктивізм судів. Окрім того, законодавча норма дозволяє призначати позбавлення державної нагороди за будь-який тяжкий чи особливо тяжкий злочин незалежно від характеру посягання, що є досить дискусійним, а також підкреслено, що в таких випадках рішення суду про позбавлення державної нагороди має бути вмотивованим. Окремо проаналізовано недоліки процедури виконання покарання у вигляді позбавлення державної нагороди України: відсутність чіткої процедури вилучення нагородних атрибутів та відповідальності за їх неповернення, неналежна координація між компетентними органами щодо припинення пільг, а також відсутність обов'язкового повідомлення зацікавлених установ і контролю строків виконання вироку. Охарактеризовано зарубіжний досвід позбавлення державних нагород та почесних звань. Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що український підхід є новелою, яка відносить позбавлення держнагород до системи кримінальних покарань, тоді як за кордоном це питання вирішується переважно поза кримінальною процедурою. Зроблено висновок про необхідність вдосконалення національного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства з урахуванням виявлених недоліків та світового досвіду. Обґрунтовано пропозиції щодо більш чіткого визначення умов призначення покарання у виді позбавлення державної нагороди та детального регламентування процедури його виконання. Практична значущість проведеного дослідження полягає у тому, що його висновки та рекомендації можуть бути використані для підготовки змін до законодавства і розробки чітких методичних підходів щодо

застосування ст. 54-1 КК України на практиці з метою забезпечення невідворотності відповідальності та збереження авторитету державних нагород.

Ключові слова: позбавлення державної нагороди, кримінальне покарання, спеціальне покарання, додаткове покарання, кримінальна відповідальність, виконання покарання, санкція, засіб кримінально-правового впливу.

Popovych O.V., Tomash L.V. Deprivation of a state award of Ukraine under the criminal legislation of Ukraine: features, problems, and foreign experience.

The article provides a comprehensive analysis of the deprivation of a State award in Ukraine as a special form of criminal punishment. It emphasizes that the introduction of this punitive measure is conditioned by contemporary legal, social, and moral-ethical factors. The content and legal nature of deprivation of a State award as an additional, discretionary punishment imposed for an indefinite period are elucidated. The study establishes that deprivation of a state award results in the loss of all rights and privileges associated with it. The grounds and conditions for a court to impose this punishment are analyzed. It is determined that a court may impose this measure of state coercion only if the convicted person holds a state award and has committed a grave or particularly grave crime. It also applies to offenses against the foundations of Ukraine's national security, against peace, the security of humanity, and the international legal order, as well as to criminal offenses provided for in Articles 258–258-5, 260, or 261 of the Criminal Code of Ukraine. It is substantiated that deprivation of a state award has a dual legal nature. On the one hand, this instrument of criminal-law influence is considered a criminal punishment; on the other hand, it serves as an instrument of political-legal influence. A number of problems in the implementation of this punishment have been identified. In particular, the absence of this measure in the sanction provisions of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine gives it an exceptional character and complicates its imposition, resulting in uncertainty and judicial subjectivity. Furthermore, the legislative provision allowing deprivation of state awards for any grave or particularly grave crime, regardless of the nature of the offense, is quite debatable. It is emphasized that in such cases the court's decision on deprivation must be duly motivated. Separate analysis is devoted to the shortcomings of the procedure for executing this punishment: the lack of a clear procedure for seizing award insignia and liability for their non-return, inadequate coordination among competent authorities in terminating associated benefits, as well as the absence of mandatory notification of interested institutions and oversight of execution timelines. Foreign experience in the deprivation of state honors and honorary titles is described. Comparative-legal analysis indicates that the Ukrainian approach is novel, as it regards deprivation of state awards as part of the system of criminal punishments, whereas abroad this issue is typically resolved outside the criminal procedure. International practice generally treats revocation of honors outside the criminal justice process. A conclusion is drawn regarding the need to improve national criminal and penal legislation in light of the identified shortcomings and global experience. Proposals are substantiated for more clearly defining the conditions for imposing deprivation of state awards and for detailed regulation of the procedure for its enforcement. The practical significance of the study lies in the fact that its conclusions and recommendations may be used to prepare legislative amendments and to develop clear methodological approaches to the application of Article 54-1 of the Criminal Code of Ukraine in practice, with the aim of ensuring the inevitability of accountability and preserving the authority of state awards.

Key words: deprivation of a state award, criminal punishment, special punishment, supplementary punishment, criminal liability, execution of punishment, sanction, means of criminal law influence.

Постановка проблеми. У період суспільних трансформацій кримінальне покарання наділене специфічним символізмом у забезпеченні національної безпеки, захисті державних інтересів, охороні правопорядку, спрямоване не лише на кару, а й на підтримання суспільних цінностей, підтвердження пріоритету моральності у державній політиці та набуває особливого значення для зміцнення довіри не лише до правосуддя, а й до правової системи в цілому. Важливу роль у досягненні зазначених цілей відіграють спеціальні кримінальні покарання, які дозволяють поєднувати індивідуальні особливості винної особи та її суб'єктивні характеристики.

Незважаючи на передбачення спеціальних покарань у кримінальному законодавстві України, їхнє застосування стикається з проблемами недостатньої нормативної регламентації та неоднозначності процедур виконання, що обумовлює важливість їх дослідження для удосконалення кримінального законодавства України та здійснення ефективного правозастосування в умовах правового режиму воєнного стану.

Серед останніх новел в системі кримінальних покарань України, як слушно зауважує Парасюк Н.М., є зміни у сфері пеналізації в частині розширення переліку додаткових видів покарань

[1, с. 635]. Мова йде про доповнення КК України ст. 54-1 «Позбавлення державної нагороди України» [2]. Це, в свою чергу, було обумовлено низкою правових, соціальних та морально-етичних чинників, які стали актуальними в умовах сучасної геополітичної та внутрішньополітичної ситуації. Крім того, після початку широкомасштабної агресії РФ проти України у 2022 році питання моральної недостойності носія державної нагороди набуло особливої актуальності.

Включення позбавлення державної нагороди України до переліку кримінальних покарань вимагає ґрунтовного дослідження його правової природи, місця у системі кримінальних покарань, сутнісних ознак, особливостей застосування, а також узгодження з іншими правовими інститутами та нормами чинного законодавства.

Мета статті полягає у з'ясуванні специфіки та особливостей застосування позбавлення державної нагороди як спеціального виду покарання за законодавством України та зарубіжних країн з формулюванням пропозицій щодо удосконалення кримінально-правового та кримінально-виконавчого регулювання.

Стан опрацювання проблематики. Питання необхідності закріплення позбавлення державної нагороди як кримінального покарання активно обговорюється в українській правовій науці, особливо після прийняття Закону України № 4074-IX від 20 листопада 2024 року. На необхідність такого законодавчого кроку наголошували у своїх працях зокрема такі вчені, як М.І. Хавронюк, Н.М. Парасюк, О.І. Ющик, М.Д. Дякур. Незважаючи на актуальність теми, вона досі не стала об'єктом спеціальних досліджень. Більшість публікацій мають фрагментарний характер та розглядають позбавлення державної нагороди як додатковий або спеціальний вид покарання здебільшого в контексті загальних положень інституту кримінального покарання.

Виклад основного матеріалу. Проблеми визначення оптимального заходу державного примусу для винної особи належать до числа найбільш дискусійних у правовій науці, а пошук ефективних і доцільних заходів, спрямованих на захист суспільства від протиправних проявів, зміну особистості правопорушника, відновлення соціальної гармонії має тривалу історію та здійснювався на різних рівнях пізнання, в тому числі представниками кримінально-правової науки.

Рівень наукового розуміння покарання, досягнутий у кримінально-правовій доктрині дозволяє розглядати останнє не лише як захід кари, а й як інструмент реабілітації, компенсації та реінтеграції особи, що обумовлює підвищення інтересу до спеціальних видів покарань, які стосуються морального та соціального статусу засудженого та мають на меті демонстрацію втрати моральної гідності, дозволяють ефективно реагувати на суспільно небезпечні діяння, не вдаючись до надмірної каральності, водночас підсилюючи моральний та виховний ефект покарання.

У ретроспективному аналізі вітчизняного історичного розвитку позбавлення державних нагород варто зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 37 КК 1960 року, такий засіб правового впливу застосовувався до осіб, засуджених за тяжкі злочини, проте не розглядався як окремий вид додаткового покарання. Принагідно зазначимо, що розгляд в рамках кримінально-правової доктрини позбавлення державних нагород як юридичного наслідку засудження за тяжкий злочин, а не як виду покарання, пояснюється тим, що його метою було усунення суперечності між суспільним осудом особи (через наявність судимості за тяжкий злочин) та її статусом нагородженої особи, що зазвичай супроводжується позитивною оцінкою з боку суспільства [3, с. 310-311].

Науковий аналіз положень ст. 54-1 КК України свідчить про те, що позбавлення державної нагороди України визначене як додаткове спеціальне покарання: 1) що не має строкових обмежень і застосовується факультативно; 2) тягне за собою втрату засудженою особою прав, пільг та привілеїв, пов'язаних із нагородою; 3) може бути призначене виключно на підставі положень Загальної частини КК України, за сукупності таких умов: а) винна особа має державну нагороду України передбачену Законом України «Про державні нагороди», а саме: «звання Героя України; орден; медалі; відзнаки «Іменна вогнепальна зброя»; почесного звання України; Державної премії України; президентської відзнаки» [4]; б) вчинила тяжкий чи особливо тяжкий злочин, кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, або кримінальне правопорушення, передбачене статтями 258-258-5, 260, 261 КК України [5].

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про державні нагороди» позбавлення державної нагороди може бути здійснене не лише на підставі обвинувального вироку суду, а й за рішенням Ради національної безпеки і оборони України про застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), введеним в дію указом Президента України [4]. Звідси випливає, що позбавлення державної нагороди має дуалістичну правову природу. З однієї сторони, такий засіб кримінально-правового впливу розглядається як кримінальне покарання, а з іншої, являє собою засіб політично-правового впливу. Такий дуалізм правової природи позбавлення державної нагороди не відповідає основоположним засадам кримінального законодавства, відповідно до яких

покарання як найбільш суворий захід примусу застосовується виключно на підставі вироку суду до особи визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення.

Не дивлячись на позитивний, в цілому, вплив включення даної кримінально-правової конструкції в систему кримінальних покарань, необхідно звернути увагу на недоліки законодавчої техніки, які в свою чергу негативно впливають як на ефективність кримінального законодавства так і на практику його застосування. Так наприклад, у зв'язку з відсутністю позбавлення державної нагороди в санкціях статей Особливої частини КК України, воно набуває виняткового характеру, що створює певні труднощі в його призначенні.

На думку О. Олійник, для застосування такого покарання недостатньо лише вказівки на тяжкість злочину, оскільки особи, що отримали державні нагороди, зазвичай присвятили значну частину життя досягненню цих заслуг. Втрата нагороди через вчинення злочину вказаної в законі про кримінальну відповідальність тяжкості може бути наслідком суддівського суб'єктивізму, тому суд має ретельно оцінювати доцільність такого застосування [6, с. 192]. Таку ж позицію підтримує І.І. Митрофанов, який зазначає, що невизначеність у формулюванні окремих видів покарань знижує їх практичне застосування судами. Відповідно, такі покарання або повинні виключатися із системи покарань, або трансформуватися в більш ефективні [7, с. 105].

Оскільки позбавлення державних нагород має символічний характер і впливає на репутацію особи, процедура його виконання потребує чіткого правового регулювання. Аналізуючи статтю 29-1 Глави 6-1 КВК України [8], яка регламентує порядок виконання покарання у вигляді позбавлення державної нагороди України, можна виокремити низку проблем, що зумовлені недостатньою деталізацією процедур у законодавстві та ускладнюють ефективну реалізацію цього виду покарання: 1) відсутність чітко визначеного механізму повернення нагороди та документів. Так, кримінально-виконавче законодавство не містить положень щодо обов'язку засудженого повернути фізичні символи нагороди (ордени, медалі, посвідчення) та не передбачає санкцій у разі їх неповернення; 2) невизначеність у координації між відповідними державними органами через відсутність чітких процедур взаємодії між ними, що може призводити до затримок у припиненні пільг та прав, пов'язаних з нагородою; 3) відсутність положень щодо необхідності інформування інших зацікавлених осіб, що може призводити до продовження отримання пільг та привілеїв після позбавлення державної нагороди; 4) відсутність контролю за дотриманням строків виконання покарання та відповідальності за їх порушення.

У вітчизняній правовій доктрині особливості застосування позбавлення державної нагороди не були предметом порівняльно-правових досліджень. Між тим, зарубіжний досвід застосування позбавлення державної нагороди включає як судові, так і адміністративні моделі правового механізму анулювання відзнак, які демонструють поєднання правової санкції та символічного акту. У більшості правових систем такий захід виконує функцію відновлення довіри до інститутів держави, очищення символічного простору національної честі та недопущення ототожнення державних цінностей з аморальною чи протиправною поведінкою.

Незалежно від форми державного (політичного) режиму – демократичного чи антидемократичного – втрата державної нагороди сприймається суспільством як глибока репутаційна втрата, що значно болючіша за саму кримінальну відповідальність.

Так наприклад, у Франції позбавлення державної нагороди є офіційно врегульованою дисциплінарною процедурою, яка насамперед стосується найвищої національної відзнаки – ордена Почесного легіону (Légion d'honneur) та Медалі військової доблесті (Médaille militaire). Відповідно до Кодексу Почесного легіону, будь-яке кримінальне засудження або вчинок, несумісний з честю, може стати підставою для дисциплінарного провадження [9]. Існують три види стягнень: догана, тимчасове призупинення прав члена ордену та повне виключення. Останнє застосовується автоматично у разі засудження нагородженого до позбавлення волі строком від одного року без умовного звільнення. Примітно, що для іноземців – кавалерів французьких нагород – передбачено лише повне позбавлення нагороди (без проміжних дисциплінарних заходів). На практиці французька влада регулярно застосовує ці положення. Наприклад, після остаточного засудження колишнього президента Ніколя Саркозі до реального тюремного строку, Великий канцлер ордену заявив про неминуче виключення його з Почесного легіону згідно з вимогами кодексу [10]. Так само у 2017 р. режисера Гарві Вайнштайна було позбавлено французького ордену після виявлення фактів його ганебної поведінки, оскільки «його вчинки були безчесними» за словами президента Емманюеля Макрона [11]. Це підтверджує, що у Франції позбавлення державної нагороди слугує саме формою реагування для осіб, чия поведінка несумісна з принципами честі та інтересами нації.

Законодавством Федеративної Республіки Німеччини (далі – ФРН) прямо передбачено, що позбавлення державних нагород може застосовуватися як додатковий захід відповідальності. Такі правові основи встановлені в «Законі про звання, орден і відзнаки» (Gesetz über Titel, Orden und

Ehrenzeichen). Згідно з §4 цього закону, якщо нагороджений своєю поведінкою виявив себе негідним отриманого титулу чи ордену – особливо якщо він вчинив ганебний кримінальний злочин – або якщо такі обставини стали відомі після нагородження, уповноважений орган має право позбавити його нагороди [12]. Таким органом для федеральних відзнак (зокрема, ордену «За заслуги перед Федеративною Республікою Німеччина», відомого як Федеральний хрест Ордену «За заслуги») є Федеральний президент. Рішення про позбавлення нагороди оформлюється офіційним актом, після чого нагороджений зобов'язаний повернути отриманий орден і посвідчення [12]. Німецьке законодавство також встановлює обов'язкове повідомлення компетентних органів у разі засудження особи, що має федеральну нагороду, за тяжкі кримінальні злочини (наприклад, до покарання у виді позбавлення волі строком понад один рік або за державну зраду) – це забезпечує можливість ініціювати процедуру відкликання нагороди на підставі вироку суду [12]. На практиці позбавлення федеральних нагород у ФРН застосовується помірковано. Часто нагороджені, чия репутація spaпльжена злочином, самі добровільно відмовляються від відзнаки, щоб уникнути ганьби офіційного відкликання. Відомо, що формально-примусово федеральну нагороду було анульовано лише одного разу – у випадку літературознавця Ганса-Ернста Шнайдера, якому ще в 1978 р. вручили Федеральний хрест Ордену «За заслуги», але згодом, коли з'ясувалося його нацистське минуле (служба в СС під час війни), нагороду було офіційно відібрано [13]. Натомість декілька інших відомих діячів, засуджених за злочини, самі повернули свої ордени (наприклад, підприємець Клаус Цумвінкель після обвинувального вироку за податкове шахрайство). Це свідчить, що у німецькій правовій традиції збереження авторитету державних нагород є пріоритетом: нагорода повинна асоціюватися з честю, а не з безчестям, тому держава готова позбавити її того, хто цю честь втрачає.

При позбавленні державної нагороди у Великій Британії (ордена Британської імперії, лицарського титулу тощо) застосовується спеціальна процедура – форфейтура нагороди (Honours Forfeiture). Формально це прерогатива монарха, що реалізується за поданням уряду. Існує спеціальний Комітет з питань позбавлення нагород (Honours Forfeiture Committee), який розглядає випадки, коли дії нагородженого після отримання відзнаки ставлять під сумнів його гідність володіти нею. Критеріями для порушення спеціальної процедури є, зокрема: засудження особи за кримінальне правопорушення із призначенням покарання у виді позбавлення волі на строк щонайменше 3 місяці, серйозні дисциплінарні санкції (звільнення, позбавлення ліцензії, відсторонення) у сфері діяльності, за яку була дана нагорода, аморальні або ганебні дії, які дискредитують державну відзнаку; визнана винною у фінансових, сексуальних чи службових зловживаннях [14]. У разі встановлення такого факту Комітет з питань позбавлення нагород рекомендує прем'єр-міністрові винести подання монарху про анулювання нагороди, після чого відповідний указ про «скасування і анулювання» відзнаки публікується в «London Gazette» – офіційному віснику. Хоча позбавлення нагород у Великій Британії не є прямим покаранням, воно розглядається як необхідний крок для збереження цілісності системи відзнак [14]. За правління Єлизавети II така процедура застосовувалася доволі часто. Зокрема, 186 осіб були позбавлені лицарських звань королевою протягом її каденції [15]. Серед них – державні зрадники (британські шпигуни Кім Філбі та Ентоні Блант), іноземні диктатори (Ніколае Чаушеску, Роберт Мугабе), а також діячі, засуджені за тяжкі злочини: приміром, відомі телевізійні особи Стюарт Холл і Рольф Гарріс втратили свої почесні звання після визнання їх винними у злочинах сексуального характеру. Таким чином, у Великій Британії позбавлення державної нагороди фактично виконує карально-виховну функцію, сигналізуючи суспільству, що високий статус не може зберігатися за особою, яка знеславила його своєю поведінкою.

У Сполучених Штатах Америки (далі – США) позбавлення державних нагород, зокрема цивільних та військових, є складним процесом. На відміну від багатьох європейських країн, у США процедура застосування позбавлення цивільних нагород детально не регламентована діючим законодавством і як наслідок, – відсутність практики офіційного позбавлення цивільних нагород. Це пояснюється специфікою системи американських цивільних нагород. В США немає розгалуженої системи державних орденів чи титулів, успадкованої від монархічних часів. Вищими цивільними нагородами є, зокрема, Медаль Свободи (Presidential Medal of Freedom) та Золота медаль Конгресу (Congressional Gold Medal). Для останніх не передбачено формальної процедури відкликання після вручення – нагорода надається одноосібно главою держави (президентом) як почесний акт і де-юре є безстроковою відзнакою. Навіть якщо нагороджений вчиняє злочин, механізму «анулювання» нагороди не передбачено [16]. Таким чином, у США відсутня законодавчо визначена можливість позбавити особу цивільної нагороди. Водночас, існує можливість позбавлення військових нагород Військовослужбовці можуть бути позбавлені військових відзнак або звань за рішенням військового трибуналу у разі вчинення значних дисциплінарних порушень. Історично відомий випадок 1917 року, коли після спеціальної перевірки було анульовано низку Медалей Пошани, ви-

даних під час Громадянської війни, оскільки вони не відповідали новим критеріям нагородження. Однак такі рішення є радше винятком. Загалом американський підхід відображає цінність презумпції невідкличності честі: держава дуже рідко втручається, щоб відібрати один раз надану нагороду, залишаючи моральну оцінку нагородженого на суд громадськості та історії.

Розглянуті приклади демонструють різноманітні підходи зарубіжних країн до позбавлення державної нагороди як виду покарання або як санкції. У європейських державах (Франції, ФРН) відповідні процедури чітко регламентовані: закон встановлює умови, за яких державна нагорода може бути відкликана (здебільшого це вчинення тяжкого злочину або поведінка, що ганьбить честь нагородженого), і визначає орган, уповноважений приймати таке рішення. Мета цих норм – забезпечити високий моральний статус державних відзнак і запобігти ситуаціям, коли державною нагородою продовжує володіти особа, яка своєю діяльністю дискредитує саму ідею нагородження. Система Великої Британії, хоча не кодифікована в єдиному законі, фактично досягає аналогічної цілі через механізм порад корони: нагород позбавляють тих, хто заплямував свою репутацію і тим самим поставив під удар репутацію нагороди. Водночас у країнах з іншим історико-правовим контекстом, зокрема у США, спостерігаємо стриманіший підхід – відсутність формалізованої процедури позбавлення державних нагород свідчить про більший акцент на незворотності акту вшанування, навіть якщо згодом лауреат скомпрометував себе. Таким чином, покарання у виді позбавлення державної нагороди не є універсальним механізмом, але в тих правових системах, де таке покарання існує, воно виконує важливу функцію – слугує інструментом захисту моральної цінності державних відзнак і принципу справедливості, відновлюючи суспільний баланс честі та відповідальності.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, слід констатувати, що включення покарання у виді позбавлення державної нагороди України в матерію кримінального закону є концептуально обґрунтованим і суспільно важливим кроком у сучасних умовах. Це спеціальне кримінальне покарання підсилює морально-етичний компонент кримінальної відповідальності, слугуючи інструментом захисту авторитету державних нагород та принципу справедливості.

Аналіз положень ст. 54-1 КК України та практичних аспектів її реалізації виявив ряд проблемних моментів, які нівелюють превентивно-виховний ефект покарання та послаблюють досягнення його мети. В свою чергу, для підвищення ефективності кримінального, кримінально-виконавчого законодавства та дієвості покарання у виді позбавлення державної нагороди України необхідно вжити наступних заходів: визначити чіткі критерії призначення даного покарання; в санкціях відповідних статей Особливої частини КК України передбачити можливість призначення в певних випадках позбавлення державної нагороди як додаткового факультативного покарання; регламентувати детальний порядок виконання вироків у частині позбавлення державної нагороди; запровадити дієвий контроль за своєчасним виконанням вироків пов'язаних із позбавленням державної нагороди.

Зарубіжний досвід застосування позбавлення державної нагороди свідчить про важливість такого засобу правового впливу. Наявні у відповідних правових системах формалізовані процедури анулювання державних нагород виконують функцію відновлення довіри до державних інститутів, «очищення» простору національної честі та недопущення ототожнення державних цінностей з аморальною чи злочинною поведінкою. Хоча підходи відрізняються (від чітко врегульованих судових чи адміністративних механізмів у європейських державах до фактичної відсутності таких процедур щодо цивільних нагород у США), спільною є ідея, що високий почесний статус не може зберігатися за особою, яка його знеславила.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Парасюк Н.М. Позбавлення державної нагороди України у системі покарань. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 1. С. 634–639.
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України: закон України № 4074-IX від 20.11.2024. *Офіційний вісник України*. 2024. № 106. Ст. 6732. URL: <https://surl.li/anvgkj> (дата звернення: 07.04.2025).
3. Середа В.В. Тенденції розвитку покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. № 4. С. 309–317.
4. Про державні нагороди України: Закон України від 16 березня 2000 року № 1549-III. *Офіційний вісник України*. 2000. № 15. Ст. 587. URL: <https://surl.li/xtlelw> (дата звернення: 07.04.2025).
5. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131. URL: <https://surl.lu/kcmkpp> (дата звернення: 07.04.2025).

6. Олійник О. Проблемні питання сучасної системи покарань: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 191–196.
7. Митрофанов І.І. Кримінально-правові засоби забезпечення законності та обґрунтованості покарання. *Юридична Україна*. 2010. № 1. С. 102–108.
8. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 33. Ст. 1767. URL: <https://surli.cc/acajex> (дата звернення 01.04.2025).
9. Grande Chancellerie de la Légion d'honneur. La discipline. URL: <https://surli.li/dwquhh> (дата звернення: 02.04.2025).
10. Vers un retrait de la légion d'honneur de Sarkozy? La procédure disciplinaire bientôt lancée. *BFMTV*. 4 березня 2025 року. URL: <https://surli.li/hbridr> (дата звернення 01.04.2025).
11. Macron: France to strip disgraced producer Weinstein of Legion of Honor. *The Times of Israel*. 2017. 16 October. URL: <https://surli.li/ijdtik> (дата звернення 01.04.2025).
12. Gesetz über Titel, Orden und Ehrenzeichen vom 26. Juli 1957. URL: <https://surli.li/qeufcv> (дата звернення: 02.04.2025).
13. Grothe S. 60 Jahre Bundesverdienstkreuz. *Der Spiegel*. 2011. 2 September. URL: <https://surli.lu/xonhhd> (дата звернення: 02.04.2025).
14. Armstrong H. Honours: refusal and removal. *Commons Library*. 2025. 28 January. URL: <https://surli.li/zvllzk> (дата звернення: 02.04.2025).
15. Потрапили в опалу: королева Єлизавета II позбавила лицарського звання Гарві Вайнштайна і ще вісьмох осіб. *Фокус*. 2021. 20 квітня. URL: <https://surli.li/oqhqsq> (дата звернення: 02.04.2025).
16. Calamur K. Obama: 'No Precedent' To Revoke Bill Cosby's Presidential Medal Of Freedom. *NPR*. 2015. 15 July. URL: <https://surli.li/qpgyhr> (дата звернення: 02.04.2025).